

synagogis institueretur. Hinc jam in versione Alexandrina observatur. In antiquo foderre perpetuo nomina singularis numeri usurparuntur.

² Etsi textus Pentateuchi optimè conservatus est,

CORNELII A LAPIDE VITA.⁽¹⁾

CORNELII CORNELI à LAPIDE, natione Belga, patria Eburo Bucholdianus, honestis ortus parentibus, à primo rationis usq; Deum colere cepit fide, spe et charitate; adolescens sc̄ in societatem Jesu dedit annū salutis 1692, 8 juli; in eā autē juvenitus egressus, sacerdos factus, quotidie sacram Hostiam, ad usque vite extremum, quasi iuge sacrificium immolavit. Sacram linguan Lovanię, et divinas literas plus annis 20 publicè docuit, unde Roman à Moderitoribus accersitus, easdem ibi summā cum celebratō nominis complures annos interpretatus est, donec labori cedens totum se ad privatam scriptiōnem convertit; quo tempore quale instaurerit vita genū, nullus aptius quam ipsiusmet verbi explicare; ea ipse cum Deo loquens ita concepit: *Hosce meos labores et fructus, omnia studia, omnem doctrinam, omnem commentationem, tua gloria, & sacrosancta Trinitas, et trina Unitas, consecravi, optave, ut omnis mea actio, omnis passio, totaque vita non esset aliud, quām continua laus tua. Tu menti mea ab oīne te revelasti, ut te unum astimarem et quererem, cetera omnia velut exīta, inania, et fugacia flocciducere et fastidirem. Quocirca alias et oras fugio: silentium et secessum mihi iunctundū, sollicitē quesistam ego Romana inveni. Olin junior egi Martham, nunc in deinceps estate meritis Magdalena ago et adam, memor brevis avi, memor Dei, memor instantis eternitatis. Cellae (qua mīhi fidē, totā terrā carior est, adeoque cōlum terrestre videtur) et silentiū solius sum incola, cēllicola et sacri Musei ascela, cēllicola esse contendō, sancte contemplationis, lectionis, scriptiōnis, oīnam, inōd negotiū persequor. Deo uni et trino, ejus oraculis et inspiratiōnibus excipiendo, meditando, celebrando incumbo; ad Christi pedes sedeo, ut ab ore ejus pendula verbū vitæ hauriam, que deinde in alios effundam. Hec ille senex agebat, et diutinore sanctitudis meritū cumulatus; nam ab ipso statim in societatem Jesu ingressus, beatissime aternitatis perenni consideratione, ita est ad humānū rerū contemptum, et colestium desideriū incitatut, ut ex eo nihil aliud, prater Christi perennem voluntatem, laudem et gloriān in vita et in morte, in tempore et in aternitate intenderet; eam unā celebaret et promovere omnibus votis, et studiis, omnibusque corporis et animi viribus, intenderet et satageret; nihil in hoc mundo à quoquam mortalum expectaret, nihil desideraret; hominum iudicia et plausus non moraretur; soli Deo placere cupiens, et displice timens; hoc unum spectaret, unum hoc postularet, huc omnis ejus lectio et scriptio, hūc omnis labor desudaret, ut sanctum ejus nomen sanctificaretur, ejusque sancta voluntas fieret sicut in cōlo et in terra. Ardentissimum martyriū subeundi desideriū ab ipso primo tyrocinio divinitas haustum, adeō semper relinquit, ut omnibus votis eam sibi lauream assidū efflagitat. Eam penē jam manibus erat complexus, anno 1604, cūm degens apud ædēm Deiparę Aspicollensem miraculū illustrem, haud Lovanię procul, et adventantes turmatim religiōnis causā mortales, per confessiones, conciones, aliaeque sacræ officia adjuvavit, ab Hollandico equitatu improviso in eam incurrerente ipso festo nativitatis Deiparę die, cunctaque ferro et flammā vastante, circumscuptus est, et tantum non capiū et trucidatus; verūm sacrosancte Eucharistiā quām ex aede sacrā, ne ab hereticis violaretur, efferebat, ac Deiparę, quām voto nuncupato implorabat, opere, periculū non sine miraculī opinione discussum est; ipse mirā providentia servatus incolus. Caterium quām nunquam illi excederit cupidio martyriū satis ea verba declarant, quibus sanctos quatuor Prophetas, ab soluto in eorum vaticinia commentario, ita compellat: *O Prophet Domini, fecisti me Propheti vestra, et docebras laures participem; facie, queso, et martyriū, ut et ego veritatem, quām a vobis habui, aliisque docui, et conscripsi, sanguine meo obsignavi. Nec enim ante perfectus, et consummatus erit doctoratus meus, nisi os sigilli pariter claudatur; à tringita prop̄ annis vobiscum, et pro vobis labens, volnusque continuum sub eo martyrium religiosa vita et martyrium agrititudinem, martyrum studiorum et scriptiōnis: impetrare, obsecro, mihi pro coronide, et quartum martyrium sanguinis. Exhausi pro vobis spiritus vitales et animales; exhaui et sanguinem. Omnia laboris mei per totos annos exaltati, quo vos Dei gratiā explicui, illustravi, et novo sermone loquentes, et prophetantes effeci ac vobiscum quasi prophetavī; vestrum mihi quasi propheta stipendium, martyrium dico, à Patre tuncūm exquē, ac misericordiam obtinebit.* Mox ad beatissimam Dei Matrem conversus, cui se suaque omnia deberet, à quā fuissest indignus ad sanctam Filii ejus Societatem vocatus; in eā mīro modo directus, adjutus, instructus, martyriū se per eam compotem fieri postulat; deinde Dominum Jesum, amorem suum, per Genitricis et Prophetalum promerita omniā efflagitat, ne inertem agat vitam, ne inertem in lecto mortem, sed ligno illatam, aut ferro. His consestante fubre catarratum ornamenta virtutum, que longius prosequi non est hujus operae.*

(1) Auctore P. Alegambe, Biblioth. Script. Societ. Jesu.

Nihil illo videri potuit mitius, nihil modestius, nihil temperanterius. Tam humili erat de sensu in tantā doctrinā atque omnis humane divinæ sapientia vastitate, ut affirmaret: *Verē et in conscientia mea, stolidissimus viatorum ego sum, et sapientia hominum non est mecum; sum puer parvulus, nesciens introitum et exitum meum. Alibi quoque ita pronuntiat: Jam penē à 40 annis sacro laic studio incumbō, à 20 annis nihil aliud ago, quin et continuo sacras Litteras doceo, et tamen sentio, quām parvus in eis proficerim. Religiose severitas adēo tenax fuit, ut ne quid illa caperet suā causā detrimentū, nollet sibi quidquam eximū ad victimū proponi, tametsi valetudine semper esset imbecillimā, annis impeditā, studiis Ecclesie Dei profuturis impensa, nec posset edulsi, quae ceteris apponēbantur, conficerē. Obedientia illi semper, et veritatis amor pre vitā fuit. Hanc in omni scriptiōne primā habuit, illam verō dructiē ad profrendas scriptiōnes ad publicam lucem, quas aliquoī aeterno fuerat damnaturus silentio. His illa studiis sanctimonī intentus, quām 70 superasset annos etatis, debitum tandem natura solvit, in Urbe sancta, ubi semper opārāt sanctorum ossib; sua misere, die 12 martii, anno 1637. Cadaver auctoritate majorum proprio inclusum loculo, ut oīn interos possit, humatum est. Catalogus ipsius operū, est, qui sequitur: *Commentaria in Pentateuchum Mosis, Antwerpia 1616, rursus 1623 in folio; in libros Josue, Iudicium, Ruth, Regum, Paralipomenon, Antwerpia 1612, in folio; in libros Esdra, Nehemias, Tobie, Judith, Esther, Machabeorum, Antwerpia 1614; in proverbia Salomonis, Antwerpia apud Cramois 1653; in Ecclesiasten, Antwerpia 1653, Parisiis 1659; in Sapientiam; in Canticam Canticorum; in Eccliesiasticum; in quatuor Prophetas Majores; in duodecim Prophetas Minores; in quatuor Jesu Christi Evangelia; in Acta Apostolorum; in omnes D. Pauli Apostoli Epistolās; in Epistolās Canonicas; in Apocalypsim S. Joannis Apostoli.**

Reliquit imperfecta in libros Job, et Psamtorum.

IN PENTATEUCHUM PROCEMIUM.

SECTIO PRIMA.

De Scriptura origine, dignitate, objecto, necessitate, fructu, amplitudine, difficultate, exemplis, methodo et dispositionibus.

Celebris illi Ägyptiorum theologus, Mosi penē aquae, Mercurius, Gentilium opinione Trismegistus, dīi, quā ratione ap̄tissimū universū hoc describeret, secum ipse versans, hic demum erupit: *Universum, inquit, est liber divinitatis, seculumque hoc sublustra est speculum divinorum, nimis hocce libro suam ipse Theologiam, dītinā sane commentary didicere. Celi enim enarrant gloriam Dei, et opera manūna ejus annūnia firmamentū; et à magnitudine speciē et creatura, videri potest creator eorum, sempiterna quoque, et invisiibilis ejus virtus, atque divinitas, ut in magnis hisce celorum tabulis, in paginis elementorum, ac voluminibus temporum perspicaciōe oīcīe divinitatis doctrinā, propalā quasi legere liceat. Ita sane et ipsi mundi primordiis et ex nihilo illius molimine, omnipotentem auctoriū ejus vim et energiam; ex multiplici adēo creaturam rerum discordi et variegati concordia, beneficam ejusdem abyssum, ex exemplo illo ceterorum omnium spirituum, corporum, motuum, temporumque complexū; aternitatem, immensitatemque conditoris metimur, et quadamētē pervidemus. Ita ex pondere eorumdem, numero et mensurā, sapientissimam magni hujus architectūrā, numerosamque et mirē concinnam in eo cujuslibet natura harmoniam ideamque mirari et suspicere licet, quae et primis quamlibet universi hujus partem, fixis et immotis*

planū modis, et secum, et comparī cuivis alteri parti amicissimē devinxerit, et amicum hocce vinculum, ut stabili fide concordes varient vices, jugo suo influxu indivisiū servet et tueatur. Hoc ipsa de se publicā voce depredicantis aeterna Sapientia: *Quādā preparabat, inquit Prov. 2, 22, celos, aderam; quando certa legē et gyro vallebat abyssos, quando aethera firmabat sursum et libravat fontes aquarum; quando circumdabat mari terminum suum, et legem ponebat aquis, ne transirent fines suos; quando appendebat fundamenta terræ, cum eo eram cuncta compones, quasi certa sui notis in hīc compositione se inscriptissē significans.*

2. Verumnenimverō, quamvis pulcher hic microcosmus archetypum, unde ab auctore suo expressus est, putna numen sacrum, increatamque sphēram altissimā divinitatis referat, oīcīsque subjiciat; multis tamen partibus, imperfectus est hic liber, et scīstacia dūtaxat elemēta suppeditat, vestigia inquam potius, quibus quasi ex ungue leonē agnoscens, quām clarā ab solutamque scriptoris sui descriptionem. Accedit quād, natura solius exaratus characterē, nihil eorum dicat, quā natura terminos transcendunt, quibus ad cōlum sancte Trinitatis, bonumque nostrum perenne, quod vitā et morte, votis omnibus sequimur, provehamur.

3. Visum ergo divina et interminē bonitati scribē scīstic sapientissimō, velociter et mirā dignatione scribenti, alium adhibere calamus, alias nobis subjicere tabulas, alios longē depingere sui characterē, qui non mutam aliquam speciem, sed distinctas oculis voces, auribus sonos, mentibus sensa, vivasque divisorum

*imaginea insererent, quibus et semetipsum, colestes-
qua mentes, creataque omnia, et quidquid ad benē
heatēque vivendum nos manu ducit, tam luculentem,
quam henevolē et sapienter describeret; quod demira-
tur legem Dei Israeli dictatūrus Moses noster: En po-
pulus, exclamat Deut. 4, 3, sapientia et intelligēns, gens
magna, nec est alia natio tanto grandis, quo habeat deos
appropriantib[us] sibi; quæz est enim alia gens sic inclita,
ut habeat ceremonias, justæque dignitatem et universam le-
gem quam ego proponam hodi[us] ante oculos vestros?
Evidēnt quā mirabilē est, libros sacros divine Scrit-
ture, ipsissimas, inquit, à Deo ad nos perscriptas lit-
ters, et indubitate divina voluntatis testes semper
ad manum habere, lecitare, identēm, volvere et re-
volvere! Quām suave, quām pium, quām salutare, do-
mesticum dari quod consulat oraculum, quo non Apol-
linem ex tripode, sed Deum ipsum clarissimū et
certissimū quām est vèteri aræ et Cherubim proloquente
audias! Hoc cogitabat S. Carol. Borrom. dum S. Scrip-
tūram, quasi Dei oracula, nomīsi nudo capite et flexo
poplite venerabundus lecitare soleret.*

4. Eapropter erant olim in templis duo secretaria, à dextro sinistroque latere absidis posita; in quorum altero sacra Eucharistia conservabatur, in altero divine Scripture codices sacri. Unde S. Paulinus (uti ipse testatur epist. 12, ad Severum) in templo Nolano à se erecto, hos versus ad dextram inscribi jussit.

*Hic locus est veneranda penus quā conditur, et quā
Ponitur alma sacri pompa ministerii.*

A sinistrâ verò hosce :
*Si quem sancta tenet meditandi in lege voluntas,
Hic poterit residens sacris intendere libris.*

Ita etiamnum Iudei in suis synagogis legem Mosis, quasi oraculum, magnifice in tabernaculo, perinde ac nos S. Eucharistiam, condunt, et publicè proponunt: cœvent in illos manibus biblia contraiectent; oscularunt ea quoties aperunt et claudunt; non sedent in eoscamino in quo sunt biblia; quod si in terram cœdecidet, integrum deminutur. Quo magis mirere negligentiis habeat à Christianis nonnullis accipi et pertracci. S. Gregor. lib. 4. Epist. 84. Theodorum, memorem licet, reprehendit, quod negligenter sacram Scripturam lectaret: *Imperator*, inquit, *celsi, Dominus angelorum et hominum*, pro vita tibi epistolæ suas transmisisti, et tu illas ardenter legere negligis: *qui est enim S. Script. nisi quedam epistola omnipotentis Dei ad suum creaturam?* Quapropter paulo ubiherius disserunt de SS. Litterarum, primo præstantia, necessitate et frumento; secundo, materia et amplitudine; tertii difficultate; quartu, afferant Patrum hæc de re iudicata et exemplata: *quatuor quæ asini tam corporalium, immaterialium, materialium, immaterialium.*

exempla; quin, quo animi summa comparatio, um-
contentio, hoc studium suspicendum sit, ostendam.

5. Philosophi docent, principia demonstrationum
et scientiarum prenoscere oportere illis ipsis scientiis et
demonstrationibus. Est enim scientia sua, ut cate-
ris rebus omnibus, ordo, omnis veritas vel primaria
est, et cuivis obvia; vel a primâ certis quibusdam du-
citur dimanata, quos si intercipias, veluti incisio
tis canibus, rursum veritatis omnes inde recusat-

succidetur. Porro theologia omnis initia complectitur S. Script. Theologia enim non aliud est, quam conclusionum scientia, qua ex principiis fido certus ducatur, ideoque scientiarum omnium augustissima est, aquae ac certissima: principia vero fidei fidemque ipsam S. Script. comprehendit; unde evidenter sequitur, Script. sacram theologie principia jacere, quibus theologia sua demonstrationes mentis ratiocinio, eum mater fetus novos, gigant atque prolicit. Quare qui Scholasticam à S. Script. seria commemoratione divellere se posse putat, problemata matre, dominica sine fundamentis, et ad instar terri pensilem aqueductus sine scaturigine, segetem sine semine, conclusione sine principiis, ut desultoria, ita delusoria loquela frustra sperat et expectat.

6. Vidi hoc divinum ille Dionysius, quem et theologum verticem, et volucrem cali, omnis antiquitas suscepit; qui passus de Deo, debus quoq[ue] celestibus disputans, S. Script. uti principio et facie praelustris se subinximus incedere profiteret. Iustus si omnino quod de dom. In ipso operis instar cap. 1, ita fere prefatur: *Nulla, inquit, ratione pressumendum est aliquid de supersubstantiali secretissimaque deitate auctoritate dicere, nisi cogitare, praeter illa quae nobis sacra eloquuntur trahiderent; nam suprema divinitas scientia ignorandior illius (divini patris arcani) ipsi ascribenda, tantumque ad celosaria contendere, quantum sapientia dimoriorum elocutorum illius insinuare dignatur, ex parte vero et ineffabilia casto honoraudo silentio; velut quod primordialis et fontana stilis sit Pater, Filius vero et Spiritus sanctus facundus deitatis, si fas est dicere, genitus sine plantata dñeitatis, et veluti flores, ac supersubstantiali lumina, à Script. sacris accipimus. Est enim mens illius ab omnibus inaccessa substantia, sed ab ea quantum illius placet porrœcta manus, sacris litteris subvelimur ad suos premios illis fulgore hauciendo, atque ab his ad diecias hymnos dirigimus, et ad sacras lantundines effingimur. Rursusque libro de mystica Theologia, spirituale et mysticam Theologiam, que ad ipsum supersubstantialis occultum, et Dei caliginem, sive symbolis creatu omnia negatione transcendendo pervardit, ait etiam esse docet, itaque stringi, ut tandem omnibus tescat: symbolicum verò, que Deo in Script. adveniente nostra descendente, sensibiles ejus nobis figuram obiicit, ad congruam latitudinem extendi; eaque causa dicere solitus S. Bartholomaeum, theologian plurimum esse, et minimam; Evangeliumque et latu[m] et magnum rursumque concusum; mystice scilicet ascendendo, parvum atque concusum, symbolice vero descendendo, magnu[m] esse et amplum.*

7. Equidem si symbolica destitueremur, si in sacra codicibus nullas sui suorumque imagines dedissemus, Deus, oppido quam infans, quam nute foret omnino nostra theologia! Si de SS. Triade unius ejusdemque Monadis et essentiae, tacuisse Scriptura, anno ad natum et perennam apud Scholasitica, in materia adeo vasta, de relationibus, origine, generatione, spiratione, notionibus, personis, verbo, imagine, amore, dono, potestis et actu personali, cateristis omnibus.

SECT. I. DE SCRIPTURÆ PROPRIETATIBUS

foret silentium? si beatitudinem nostram in Deli-
vione non ponerent divina eloqua, quis theologorum
eam non dico sperare, sed vel enimius odorari potuisse-
set? si fidem, spem, religionem, martyrium, virginitatem,
et ceteram omnem, naturales transcendentium
divinarumque virtutum catenam celassent sacri vates,
et novi Instrumenti scriptores, quis eas ingenio, quis
votis et voluntate sequestreret? Nimirum, latuerunt ha-
priscos sapientes, quamvis prodigiosi, et ad miracu-
lum penè sublimi intelligendi vi predictos. Ignoravit
haec Platoni Academia, hic sicut omnis Pythagorae
schola, hic puer sunt Socrates, Plinander, Anaxagoras,
Thales, Aristoteles. Taceo quae de virtutibus na-
ture cognitae, de lege, deque officiis, homine qui ra-
tione pollet dignus, deque eis adversitiis, ut universa
moralis philosophia divina litera: clarissi certiusque
quamvis Ethica pertinacant, ut in eas solas illa Tullii Philosophiae,
sive Ethica elegia apissimum convenient, et
sunt dicanturque optimo jure *lx vita, magistra morum,*
animi medicina, benè vivendi norma, iustitiae altrix, reli-
gionis fax.

8. Didicit hoc, expertusque est magno suo hono S. Justinus philosophus et martyr, qui, ut ipse testis est initio Dialogi contra Thryphonem, philosophice, vereaque illius sapientie qua deum ducit avidus, mirabiliter circulo stetsa sequaque philosophorum illustriores, velut odysseam rerum pervagatus frustra, in christianam demum SS. Literarum Ethica, tanquam sola solidia conqueivit; ac primum stoico cuidam discipulum se addixit, à quo cum nil de Deo audiret, Peripateticum delegit magistrum, quem mercede sapientiam mundinamente despiciens, in Pythagoricum est devolutus; sed quid neque musicus, neque astrologus, neque geometer foret, quas ille artes, uti ad beatam vitam praembulas, exigebat, ab hoc in Platonicum delapsus est; subveniente et Iani ab omnibus sapientie spe delatis, donec inopinata in divinum quenquam philosophum, sive hominem, sive angelum incidit, qui protinus suscit, ut abdicata omni illi circulari disciplina, Prophetae libros legeret, quorum auctoritas omni demonstratione major et sapientia foret saluberrima, in hunc omne summa scientiae desiderium acueret, atque abit ille, nec postea ei visus, sed tam incensā ei studiū hujus sacri, lectionisque divinorum voluminum infecta cupiditate, ut protinus omni aliorum doctrinā valere jussa, hanc unam ambeſt avidissimē, et constantissime sequeretur, ubore adeō fructu, ut ipsa nobis Justinum et Christianum, et Philosophum, et martyrem percepimus. Ideo illud divini hujus philosophi consilium omnibus nobis assecari operae prelum, si verum Dei pietatisque sensum, si mores christianos, si sanctas vite spiritum sugere atque imbibere percepimus.

9. *Fallax enim est ista, quæ multorum perstringit
mentis alien, opinio sacras Litteras non sibi, sed alii
duntaxat edidiscas esse, ut doctorem scilicet, ut ec-
clesiasten agas; videlicet ut quod alius bonum appetas,
eo teipsum fraudes, et, ut mercenarius, thesaurum tam
nobilem non tibi, sed alii cruderes, aut effidias. Non ita*

censem illa ipsa divina eloqua: *Habemus*, inquit B. Petrus, *firmitorem propheticum sermonem cui bene facitis at-tendentes, quasi lucernam lucenti in caliginoso tunclo, donec dies elucescat, et lucifer orietur in cordibus vestris.* Huic ergo facie propria deinceps intendere, hanc sequi, ut qui in tuo corde inde exortus fuerit lucifer, alias deinde prae-fugeat.

Regius verò Psaltes beatum vocat, non qui in alios
Dei eloquio profundit, sed qui in lege ejus meditatur
die ac nocte; hunc proinde esse ut lignum plantatum
secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in
tempore suo. Hoc utique fin' vel maxime, sacros co-
dices nolis concebit voluit Deus, verbisque summa
proposit, ut huic esset pedibus, darequit humen
semitis nostris, ut inter hos lucidissime volupatis
et plus quam Alcinoi hortos inambulantes, juvendissi-
mo celestium fructuum pasceremur aspecti, et gu-
sti fruemerum. Et sanè ut in paradise, inter vernalites
arborum florumque surculos, aut rutinas malorum
facies, necesse est prateremunt, vel odore saltem et
colore rufi; utique cum qui in sole, licet animi causa,
deambulat, calescere tamen, et rubidine imbu vide-
mus; ita divina Litteras religiosè assidueque legen-
tium, audiendum, discensum mentes, sensus, consilia
vota, moresque veluti quedam divinitatis colore tingi-
sanctius affectibus accendi necesse est.

10. Quis enim castam animi puritatem non iuduat, quando eloquuntur Domini casta, et tanquam arguentum igne examinatum, tot efferantia laudibus, tantisque suadentia premissis auscultat? quod tam aliquid cor, ut charitate non incalset, quando est astutamente Paulum audit, igneas ubique amoris divina flammass jacentium; cui mens non assiliat celestium in Scripto lectione bonorum, ut infama hinc bona spernat et fastidiat? quis hac spe celitum in humano corpore vitam semulari et hominem angelum vivere non gestiat? quis pro fide et pietate masculum non oblitus pectus, ad quosvis tecum decumanos malorum fructus, pulchramque petat per vulnera mortem, quando sacras habet tubas adae suaviter et nervoso fortitudinem constantiamque occidentes arrectis auribus animisque haurit atque excipit? Ita nimis Machaehel, solo habentes solatio libos sanctos, gloriantur se invicta virtute, et hostibus omnibus impenetrabilis persistere. Et Apostolus ad dura queaque et aspera fides obbarmans, Rom. 15, 4: *Quacunq[ue] inquit, scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem Scripturarum sem habeamus.* Evidenter nescio quem vitalem spiritum, occulto legentibus influxit afflent divina verba, ut, si ea ad docimissimum sanctissimum ornumque hominum, quamvis ardenter scripta conferas, hanc inaniam, illa viventia, vitamque aenigmata captiuam decessas.

11. Potuit una Evangelii vox : *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia que habes, et da pauperibus, magnum illum Antonium, jam tunc juvenem, nobilitate et opibus inelyctum, tanto evangelice parpertatus amore incendere, ut est vestigio bonis omnibus, quibus ita impensis cecidi mortales inhiciant, sicut experit et coleretur.*

in terris vitam monastica professione complectetur. Potuit divina Scriptura Victorium, turgidum tum urbis Rhetorem, à Gentilitate superstitione et fastu, ad Christianam fidem humilitatemque influctere. Potuit Paulina lectio haereticorum Augustinus, non tantum orthodoxis adjungere, sed et fedissimum Veneris quotidiano barathro erutum, ad continentiam castitatemque, non dicam maritalem, sed religiosam, coelibem omnino et intactam impellente proverber. Potuit una Evangelii lectio : *Basti pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum; basti qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur;* Simeonem Stylium illico convertere, coquere proverber, ut octoginta annos continuos in columna codem podes consistiret, ut perdiens et pernox orationi vacaret, penitus sine cibo et somno vivere, ut portentum orbis, neque tam homo, quam angelus in carnem lapsus esse videretur. Cur ergo, inquietus, nos qui tales S. Scripturam legimus, nos astus, has vite mutationes non persentiscimus? quia eas obiter et oscitantem legimus, ut merito usurpare possimus illud S. Marcianni apud Theodor. In Philotheo, qui rogatus ab episcopis dicere verbum salutis, ait: Deus quotidie loquitur nobis per suas creaturas, et per sacram Script., et tamen ex his parvam utilitatem capimus; qui ergo ego loquens vobis prodero, qui cum aliis amito hanc utilitatem?

Vidit olim inter omnes vates maximè arcaneum Eze-
chiel fluvium magnum ergredientes subiter limen do-
mùs Domini, quem pertransire non potuit, quoniam
intumescerat aquæ profundi torrentis, inquit, qui non
potest transvalens : cùmque me convertimus, ecce in
ripa torrentis ex utrâque parte ligna multa nimis ; at
quoniam haec omnes utique sancti, tam prisci quān-
novi, tam legis quān Evangelii, qui ad Evangelista-
rum, Apostolorum et Prophetarum fluentia consideren-
tis, quasi arbores pulcherrimæ semper vernant, et
amoenâ suavique fructuum omnium copiâ luxuriant ;
idem enim fluvius utranging fonte altissime ripam, idem
inquam, Spiritus sanctus, Scripturæ auctor, unam et
cōdēm tendenter, per diversa licet secula, Scriptu-
ram contexit, tamque novo, quam veteri Instrumento,
vitalē et pīs omnibus succum instillavit ; si quidem
eum haurire velimus.

12. Jam vero, ut ab alterio principio hęre repetamus, videamus quale et quantum sit S. Script. argumentum? quæ materia vix verbo dicam; S. Scrip. objectum habet omnia scibile, disciplinas omnes, et quidquid scripsi potest, suo simo complectitur, id est universitas quedam est scientiarum, scientias omnes vel formaliter, vel eminentier continens. Originem comment. in c. 1 S. Joannis: Divina, ait, Script. mundus est intelligentia, sive quatuor partibus, veluti quatuor elementis constitutus: cuius terra est velut in medio in star centri, scilicet historia; circa quam aquarum similitudine abyssus circumfundatur moralis intelligentia; circa historiam et ethicam, velut duas mundi hujus partes, ac ille naturalis scientie circumvolvitur; extra autem omnia et ultra, aethereus ille et igneus ardor empyr-

celi, id est, superna contemplatio divine nature, quam
Theologos nominavit, circumglobat. Haec Orig. Ex-
po rursum, sicut sumus historiam terrae, et tro-
pologicum aque; ita recte allegoricum erit, anago-
gicum igni et alteris adaptus.

15. Verum ego amplius contendō, S. Scripturam
sensu, non tantum mystico, sed solo etiam litterali
qui primas tenet, quemque praesumere conscedat
non oportet, omnem scientiam, scibile omne complecti.

Hoc ut demonstremus, statuo triplicem rerum ordinem, ad quem philosophi et theologi res universas referunt. Primus est naturae sive rerum naturalium; secundus, supernaturalium et gracie; tertius, divine essentiae cum suis attributis, tum essentialibus, tum nationalibus. Primum naturae ordinem pervergitat physica, et aliae naturalis philosophie disciplinae; secundum et tertium in hac via doctrina revelata, que ad fidem et a theologiam pertinet; in altera viso diuinatis, que sanctos et angelos beat. Jam S. Scripturam primum etiam rerum naturalium ordinem pertractare, doceat D. Thomas statim ipso in limine Summae Theologiae; prima enim questionis art. 4, quo querit, utrum preter philosophicas disciplinas, alia doctrina sit necessaria; respondet duplice conclusione. Prior est: *Necessaria est ad humanan salutem doctrina quedam à Deo revelata preter philosophicas disciplinas*, scilicet ad ea cognoscenda, quae homini intellectum et naturae vires excedunt. Secunda: *Eadem doctrina revelata necessaria est etiam in his, que lumina naturali per philosophiam investigari possunt*. Ratione addit: quia haec veritas per philosophiam à paucis per longum tempus, et cum admistione multorum errorum acquiritur; revelata ergo opus est, quae philosophia.

sophiani dirigit, corrigit, et facile certique ad omnes transmittat.

14. Illustri exemplo sunt philosoporum principes, Plato et Aristoteles, qui insigni ingenio multa quidem assecuti sunt, sed multa etiam tam ambiguae, tam obscurae, ut commentantur Graecorum, Latinorum, Arabum, multis seculis in iis explicandis desudarunt industria. Taceo errores, et quidem crassissimos; verbi gratia, quod Plato docet Deum esse corporeum; Deum esse animam mundi, que magno ejus se corpore miscet, deos quosdam esse juniores et minores animas corpori praexitessit, et in corpore, quasi in carcere, prioris vite sceleru luero; scientiam nostram tantum esse reminiscientiam; in republica uxores debere esse communes; mendacio subinde utendum esse quasi elleboro; hominum, animalium, seculorum, rerumque omnium fore revolutionem, ut post decem annorum milia iudei hinc omnes studentes, docentes audientes sedes; sic animalum regressum, et palingenesiam fore, scilicet :

*Ubi mille rotam volvère per annos,
Rursus ut incipiant in corpora velle reverti.
Quin etiam, uti ex eodem fonte censuit Pythagoras,
corpore in corpus, jam hominis, jam pecudis dem-
greant: unde ipse de se aiebat: *Ipse ego me mem-
mori**

SECT. I. DE SCRIPTURÆ PROPRIETATIBUS

quis non credat? *ωντὸς ἐπει* (spectatum admissi risus teneatis).

*Ipse ego me memini Trojani tempore belli,
Pantooides Euphorbus eram, cui pectore quo
Hesit in adverso gravis hasta minoris Atrid*

Nonne hic verissimum est scitum illud Hebraeorum adagium : *Ascer ric core lemore le omen lebore*, hoc est qui facilè et temerè credit doctori, discredit creatori.

15. Aristoteles verò (in cuius ingenio natura ostem

det extremitatē potentie sue, ait Averroës) primum motorem Orienti affigit; asserit enim moveri fato et naturali necessitate; mundum hunc esse ab atro; futurorum contingentium non esse determinatum veritatem; Deum ea determinat non scire: anima vero immortaliter. Det circa homines et res sublunares providentiam, futuras penas et praemia, vel pernaret, vel ita obscurat, ut sepius sibi spiris involuta agnosciri explicarique non possit, et à multa obficiatam obscuritatem, ingeniorum carinæ dictus sit et habitus. Has lumina naturalis tenebras pervidentes Democritus et Empedocles, simpliciter confessi sunt, nihil verè à nobis scri. Socrates aiebat se tantum id sciare, quid nihil scri. Arcesilas, ne id quidem scri posse. Anaxagoras cum suis, censuit scientiam omnime-

stea Hierosolyma, maxime sub Salomon, consecutus est, tanta est cuncta scientia, etiam utilis, collecta de libris Gentium, si diuinaria Scripturarum omnium scientia comparatur; nam quicquid homo extra didicerit, si nostrum est, ibi dannatur; et cum ibi quisque inventari omnia, que utiliter alibi didici, et cum ibi abundanter ibi impedit ea qua nusquam omnino alibi, sed in illarum tantummodo Scripturarum mirabilis altitudine, et mirabilis humilitate discernatur. Ancillantur enim illi, quasi domini et regine, omnes liberales discipline, omnes lingue, omnes scientiae atque artes, que certis singulis terminis continentur. Sacra autem haec scientia ambit, omnia, complectit universa, omniumque usum suo jure sibi subsumit, ut proinde quasi omnium perfectissima, omnium finis est scopus, ultimo loco veniat addiscendere.

nem nostram esse meram opinionem; tantum ita nobis videri; in modo certò sciri, an nix sit alba, sed ita nobis videri; posse enim sensus omnes decipi, sicut decipitur virus omnium certissimus, cum column columbe ab refractis luminis radios, coloribus celestibus variegatum videat, cum verè nulli tales in

columba existant.
16. In hac ergo nostra caligantis acie nocte, pelagi et abysso, doctrina revelata lucernā, quasi phar oī opus. *Lucerna pedibus meis, at regius Psaltes, verbū tuum, et lumen semitis meis; narraverunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua. Sapientia hec vera solidia non est, ait Baruch, 3, 22, audita in Chanaan regi visi in Theman: fili quoque Agar, qui exquir*

prudentiam que de terra est, negotiatorum Merrie
Theam, et fabulatorum, et exquisitorum prudentia et in-
telligence, viam sapientiae nescierunt, neque commun-
rati sunt semitas eis; sed quod scit universa auctoritate
qui preparavit terram in eterno tempore; qui emitti la-
men, et vident; hinc est Deus noster, hic adveniens omnem
viam disciplinae, et tradidit illam Jacob pueru suo, et Isra-
el dicens suu; post hoc, ut sciaret hanc scientiam perde-
ceret, in terris visis est, et cum hominibus conversata
erat.

17. Quem ergo, qui loco Physica, Ethica, Metaphysica in sacris Litteris doceantur? Dico, Physician etiam primavam, et à sui origine tradi in Genesi, in Ecclesiasticis, in Job; Ethicam per brevissimas gnomas et sententias in Proverbiis, Sapientia, Ecclesiasticis, Metaphysicam maximè in Job, et in Psalmis, quibus per hymnos Dei potentia, sapientia, immensitas; atque hec, ejus opera, angeli sciit, aliquae omnia celi brantur. Historiam et chronologiam ab ipso mundo exordio ad Christi penè tempora, aliunde non certire, non iudicandum, non magis variam, quam in Genesi, Exodo, libro Iose, Judicium, Regum, Esdras.

Machakis petas. Quām sacra Scriptura solipsticē
damnet, quāmē solidā argumentationē et logiā uta-
re, docet S. Augustinus lib. 2 de Doctrinā christiana,
c. 55. Geometriā patet in fabrīca tabernaculi et tem-
pli, tunc Salomon, tum illius tam mirē dimensi apud
Ezechielem. Merito proinde dixit S. Augustinus extre-
mo lib. 2 de Doctrinā christiana: Quantum, inquit, mi-
nor est aurum, argenti, vestisq[ue] copia, quam de Agypto
secutus Hebreus populus abstulit, pr[et]e dicitis, quis po-
stea Hierosolyma, maxime sub Salomonē, consecutus est,
tanta est cuncta scientia, etiam utilis, collecta de libris
Centium, si diuinorum Scripturarum scientia comparatur;
nam quidquid homo extra didicerit, si noxiū est, ibi
dilectus; et cùm ibi quisque invenire omnia, que uti-
litter alibi didici, multo abundantius ibi inveniet ea qua
nusquam omnino alibi, sed in illarum tantummodo Scripturā
mirabilis altitudine, et mirabilis humilitate dis-
cecutur. Ancillant enim illi, quasi domīne et regi-
nūce, omnes liberales disciplinæ, omnes lingue, om-
nes scientias atque artes, que certis singula terminis
continentur. Sacra autem haec scientia ambit omnia,
complectitor universa, omniumque usum suo jure sibi
assumit, ut proinde quasi omnium perfectissima,
omnium finis est scopus, ultimo loco veniat addicenda.

Sic ergo sacre Litteræ primum rerum, puta natura ordinem, maximè quā Deum, Deique attributa, anima immortalitatem, libertatem, penas, premia, creataque omnia tangit, certius et solidius quam naturales scientie, persequuntur, easque, sieubi aberrent, in viam reducent.

18. Quod ad secundum gratiae, et tertium divinitatis ordinem, nemo non videt cum D. Thomâ, haec philosophis incognita fuisse (cùm naturæ lumen transcendent) et sine Dei revelatione, sine Dei verbo sciens non posse. Vident ergo, ut omnes rerum ordines sacra Scriptura ambiat, omnibus se insinuet, et quasi sibi saudient omnis veritatis radios à se diffundat.

peccata omnia veritatis radios a se diffundunt.

19. Aristoteles, vel quisque est auctor, libro de Mundo, querens quid sit Deus? *Hoc in mundo, inquit, est Deus, quod in uia gubernator, quod in curru auriga, in choro praetor, in ciestate lex, in exercitu imperator;* nisi quid illis principatus laboriosus est, perturbans et anxius: *Deo facilimius, liberissimus, ordinatissimus.* Idem diximus de S. Scriptura, que alii

scientius dux est, lex, princeps et moderatrix. Empedocles verò rogat quid esset Deus? respondit: Deus est sphaera incomprehensibilis, cuius centrum est ubique, circumferentia nusquam. Sic roganti quidnam sit S. Scriptura? rectè dicas: Sphæra est incomprehensibilis, cuius centrum est ubique, circumferentia nusquam; Dei enim verbum est Scriptura sacra. Quare ut mentis nostræ verbum mentem ipsam, ejusque sensu omnino refici, ita S. Scriptura mentis divina verbum, in seœ unicum, et divino intellectu et cognitioni quasi adequatum (quo scilicet se, res omnes, naturales et supernaturales, Deus una mentis cernit in ictu) exprimit per multa et varia, ut mentis nostræ angustias, que unicum illud vastissimum non capit, totum quidem, sed frustaria quasi pueris, per

varias sententias, exempla, similitudines sensimingerat. At qui ex hoc deinde quasi mari, Scholastici rivos conclusionum theologicarum educunt. Tolle à Scholasticis S. Scriptoran, non Theologian, sed Philosophiam dabis; Philosophus eris, non Theologus; utramque invicem nexam juge, omne feres punctum et Theologi et Philosophi.

Ita que primā parte de Dei essentiā et attributis, de praedestinatione, de angelis, de homine, de opere sex dierum (quod totum ex Gen. c. 4 peitum esse liquet), tractantur à D. Thom. et Scholasticis, hausta et deducta sunt ex his que sacram Litterarum revelatione dicimus. Quare S. Dionysius, dīgo ad fontes intento, celestem suam Hierachiam ita orditur: *Ad sacras Scripturas intelligendas, prout illas à Patribus accepimus contundentes, pro virtibus pergoramus, et quas illibnōs vel per signa, vel per intelligentia scriptorioris arcana tradiderunt, caelestium spirituum distinctiones et ordinē, in quantum possumus, speculemur.* Si enim angelos non pingerent nobis sacra Littera, quis Apelles, quis oculus, quod acumen eos vestigando delinqueret?

Eadem est S. Clementis, beati Petri comitis et alunni, sententia Epist. 5.

Que tertia parte de Incarnatione queruntur, omnia ē quatuor Evangelii, que vitam Christi enarrant, edicta sunt; que de Sacramentis veteribus, ex Lectione; que de Sacramentis legis novae, ex novo Testamento sparsim petitum sunt. Que in prima secunda de beatitudine, de actibus humanis, libertate, spontaneo, passionibus, peccato originali, veniali, mortali, de gratia, meritis, demeritis tractantur, unde, queso, nisi Dei revelatione constant? Que in secunda secunda de fide, spe, charitate disputatione, adeo sacris Litteris nituntur, ut omnis eorum intellectus ad ista tria referatur, ait S. Augustinus lib. 2 de Doctrina Christiana, cap. 40. *Finis enim precepti, sit Apostolus, est charitas de corde puro, et conscientia bona, et fide non facta.* *Fide non facta,* in tibi fides sincera; *conscientia bona,* in spes; bona enim conscientia sperat, mala desperat; *charitas de corde puro,* in charitas. Que de justitia, fortitudine, prudētia, temperantia, et hisce annexis virtutibus docent Theologi, tum Moses in Exodo et Deuteronomio preceptis judicialibus, quibus ius cuique dicit; tum Salomon in Proverbiis, Ecclesiaste, Sapientia; tum Ecclesiasticus complectitur: inde *adscripta* est dictus, quasi dictis: *Omnis virtus.*

20. Sacra enim Scriptura sic à Spiritu sancto coniunctum contexta est, ut omnibus locis, temporibus, personis, difficultatibus, periculis, morbis, malis pellendis, bonis accersendis, erroribus jugulandis, dogmatibus statuendis, virtutibus inserendis, vitiis propulsandis sese accommodet, ut merito S. Basil. eam officine instructissime comparet, que omnia et omnis generis pharmaca quibusvis morbis suppedit; ita nimis, ut ex ea Ecclesia, dum tempora erant martyrum, hauserint constantiam suam et fortitudinem; dum tempora Doctorum, sapientie lumina, flumina eloquentiae; dum tempora hereticorum, fidei firmamenta, errorum versionem: in uroperis, ex ea di-

dicerit humilitatem et modestiam; in adversis, magnanimitatem; in tempe, fervorem et diligentiam; deinde, si quando tot labentibus amis, senio, maculis, naves deformetur, ex hac morum perditorum restituionem, atque redditum ad pristinam dignitatem et statum sibi adsciscat. Ita S. Bernardus in illa Christi verba: *Ci vis perfectus esse, vade, vende omnia que habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in celo;* huc, ait, verba sunt que contemptum mundi in universo mundo, et voluntariam persuasione paupertatem; haec sunt que monachus clausus representat, de certa anachoretis. Ita S. Tridentini synodus Ecclesie reformationem à S. Script. orditum, totoque primo decreto de reforma, de una lectione S. Script. ubi uis locorum vel instituenda, vel revocanda, tam sollicitum quam fusé precipit.

21. Quare quām utilis, inò necessaria sit hæc ipsa S. Litterarum disciplina illis, qui non sibi soli vivunt, sed vita quoque partem aliorum commodis imperitunt, maximēque iis qui sacras tenent cathedras, ma tenente res loquitur, communisque omnium Ecclesiarum consuetudo. Et verò non uespera haec: qui veteres volvit, longe pleniorē in prisē illis sacrorum eloquiorum cognitionem perspicit, et usque cō uberem, ut sep̄ serm̄ eorum omnis, Scripturā non tam infertus, quām concinnā quāpiam catena nexus videatur; neque mirabitur, si Origenes, Antonios, Vincentios, oracula, si templo, si arcas testamenti inuicupunt, nos legeri.

Præclarè S. Gregor. lib. 18 Moral. 14, explicatus illud Jobi: *Habet arguentum varium principia:* *Argumentum inquit, est eloqui, vel sapientie claritas;* *vence, S. Scriptura;* ac si apertō dicat: *Qui ad vetera predictions verba se preparat, necesse est, ut causarum origines a sacris paginae sumat, ut omne quod loquitur, ad divinæ auctoritatis fundamentum revocet, atque in eo ad fiduciam locutionis sua firmet.* Et S. Augustinus ad Volusianum: *Illi salubriter et prava corrigitur, et parva nutritur, et magna oblectantur ingenio: ille huic doctrinae similius est animus qui vel errando eam nescit esse saluberrimam, vel odit agrotando medicinam.*

22. Merito ergo deplorandum est etiam hoc anno nostra, quod seu seculi hominibus uita dat S. Hier., cū in easteris omnibus artibus prius discere homines soleant quām docere, in sacris Litteris docere plorosus uelle quod nunquam didicenter. *Sola, inquit, et Scripturarum ars est, quam sibi passim omnes vindicant, et cū aures populi sermone compositum mulserint, quidquid dixerint, hoc legem Dei putant; nec seire dignatur, quid Prophetæ, quid Apostoli scrierint, sed ad sensum suum incongrua aptant testimonia, quas grande sit, et non vitoissimum decendi genus, depravare sententias, et ad voluntatem suam Scripturam trahere repugnantem.* Nimis tenet insinuabile multos docendi caeothes, discidi paucos, isque parvus amor, quo fit, ut eam instar cere in omnem gyreat partem, in omnem mirabiliter metamorphosi traducant formam, canique, ceu divinorum

sermonum aleatores, ut sons tulercit, ludant, vini et se p̄ afferant, et quod in Virgilio non ferrent poeta, in alienos sensus, contra sanctorum Patrum, canonum, conciliorum, Tridentini presertim, gravissima decretū distinxerunt. At unde haec omnia? arbitrio, ex osculant et perulgata quādam ignavia; sinistras didicent litteras, piget eos discere sedulō quod doceant, ipsaque pigritia noctem eorum mentibus offusit, ut S. Scripturam facili, et cuius suop̄ ingenii per vim arbitruntur, potuisse quod se quid nesciunt, ei nescire se nesciant. Haec mali omni radix exsipa, utpote que longissimum serpente contagio multos inficeret, et latissimum se sparserit.

23. Disputamus ergo quod tertio loco propositum fuit, quām facile divini codices sint; ac, ut breviter quod sentio, quodque astrære nitor, præsumit, Scripturam sacram prophanis omnibus, Graeci, Latini, Hebrei, et quibusvis aliis, intellectu multo difficilem esse contendō. Id a ita se habeat, videamus.

Scriptura sacra ceteris universis omnium consenserit, tom multis aliis, tum hoc antecollit, quid cetera unam dimittat una phrasē, haec quator ad minimum dicat sententias; neque enim solarum vocum, sed et rerum iis indicatarum habet significacionem, quo sit, ut litterarum sensus, historicus, aut proxime verbis sacrarum expressæ intelligentiam exhibeat; haec vero historia, aut res similis, aliud de Christo Dominio portendit ratione, allegorio sensu; aliud moribus informandis idoneum, tropologico commendat; aliudque tertio se porrigit, per anagogē celestia sacramenta in signitate speculanda proponat. Atque ex hisce vix unum sepe genuinum assequeatur; qui ergo tres ceteros tam faciliter temeritate promittit?

24. At inquit, historicus præp̄olit, hunc unum quero, satque eum scholastica veritate coniicio et metio; de symbolico, qui incertus est, et quem facile quivis effingat, non anxiū labore. Sod videt, ne similes Noeptolomei isti, qui philosophari se velle dicebat, sed paucis nam omnino laud placere, nomine aut superferentis theologum agas. Nam imprimit quod ad mysticum, hunc præcipuum esse Script. sensum, omne vetus Testamentum loquitur, quod proximē quidem illius temporis gesta, aut gredenda; potissimum vero Christum ubique symbolice significat; simile de aliis judicium.

Ac, quemadmodum Jonathas, ut familiari rem hanc specimen exemplum, signum fugi Davidi latenter datur, jacens sagittam excondito, puerumque eam collectorum ultra progreedi iubens, duo significat, prius proximē, ut puer sagittam tolleret, alterum remotius, sed quod multo magis volcat, Davidi scilicet hæc vox admonit, fugam esse expessandam; ita prorsus hæc

sese res habet, estque historicus Script. sensus prior, sed mysticus posterior; et ex hoc, ut ex illo, valentissimum trahat theologus dogmatis sui stabilendi argumentum, siquidem eum esse genuinum constet; sicut ex eo Christus Dominus et Apostoli sep̄ efficacissime concludunt; si non constet, sed ambiguum sit, germanus ne loci illius sit mysticus sensus, equid mi-

rum, si ex dubiā pramissa dubia inferatur conclusio? Perinde enim ex historico qui littere inheret, si in certus is sit et dubius, neutiquam certi quippiam efficeris.

25. Porro factos esse spirituales sensus, et quemque sui commento posse eos cuivis adaptare orationi, veluti si quis Probam Falconiam (quæ latina fuit Sappho) Aeneidem Virgilii, et Eudeciam Augustanam Hila Homeri ad Christum accommodantes, imitatus, Scripturam S. pix size ad inventionem attempcer, periculoso est sentire, periculoso facere. Si enim mysticus verus est Script. sensus, si eum vel maximē Spiritus sanctus dictare voluit, quā ratione liberum cuique erit, ut eum uolere? quā fronte cerebri sui quis cogmentum, Spiritus sancti mentem dicet, sequi suaque ut Spiritus sancti phantasias venditabit? Videat hoc, eaveruntur sedulō qui è Patribus allegoriam maximē versarunt, qui eodem Spiritu pleni, non ad placitos suos conceptus astruendos, ubi arridere videtur, temerē eam obturudint, aut inconciē fronti oream, quod vulgo dicitur, tibias galeam applicant; sed rei ea devincent, ut ap̄e per omnia consentiant. Sicut enim in historico, verba res gestas denotant; ita in allegorico, res gestas alias magis areanas significant, ut nisi allegoria respondet historie, falsa prius sit et evanida. Ea causa S. Hieron. in Osee cap. 10 scribens, quod de rege Assyrio passim dicitur, juxta tropologiam ad Christum deducere (quod aliquando imprudens ante ipsę fecerat) impium esse doceat, et prologo in Abdiam, semetipsa arguit, quod olim allegorice Prophetam hunc explicitisset, historiam eius intelligentiam needum assecutus.

26. Ad historicum vero, ut is unus tibi sufficiat, quot quantisque adjumentis est opus! quām is sep̄ recensit quām hebreā phrasē grecave, et novo, a veterisque omnibus discrepanti dictiōnis genere abditus! quām sublimis altissimē sep̄ sese libral! Neque id mirum. Si enim sapientia verba sensa animi sapientis produnt, voxque respondet conceptioni mentis; ubi haec celestis et divina fuerit, quām necesse est elocationem pariter celestem esse et divinam! nemini autem dubium sacros Libros sensa Spiritus sancti, sapientiamque eternæ Verbi suā dictione complecti, ut proinde non numi serpere, sed in altum erigere esse oportet, si divinis hinc eloquio ad divina cogitata, primamque veritatem pervolare quis cupiat.

27. Fateor equidem, scholasticos Doctores permulta Scripturis subtiliter accersere, eaque subinde discutere; sed suas ipsi sibi metas theologicis questionibus definunt, que affatim ipsis materia et opera theologo utilissima, et verò necessarie, suppeditant, ut aliud ex professo agere non licet; perinde ut qui sacras elucidat Litteras, subinde theologicas conclusiones sacris sententias involutas, evoluti accuratius, sed ne ultra crepidam, ad suos statim se recipit cancellos. Verum aliud est delibera quippiam, aliud certo et continuo idipsum ordinē pertexere; aliud sententiam quippiam excutere, aliud integrum volumen,

omnesque ejus sententias diligent et exacto antecedentium et consequentium examine, Hebraeorum Graecorumque fontium vestigatione, sancctorumque Patrum lectione, evolare, illius phrasim imbibere, et quasi domesticum in eo versari, quod qui negligit, dictis quibusdam hinc inde difficultoribus excerptis explicatis contentus, nunquam ad sacra adiuta, arcana, inquam, sancrorum eloquiorum penetrabit; sed et faciliter a veritate et mente scriptoris aberrabit. Videris hoc est in nonnullis antiquis, non indecet aliqui viris, qui in re theologica adeo leviter quandisque arrepto axiomatico quipiam sacro abutuntur, ut hereticis nostris caciunam, Catholicis bitem moveant.

28. Praesclarè S. Gregorius proemio in libros Regum lectorem monet, alter se subinde historiam explicare, quam Patres fecerint; si enim, inquit, illi scribitum concta exponenter, quae ex parte tetigerunt, cam seriem locutionis quam tenere visi sunt, observare nequaquam potuerint. Multa videlicet inseruntur, praeceunt, consequuntur, que cum loco quem pertractata comparanda sunt, elocutionis sacre modus aliis etiam in locis pervergandis est, phrasis disquira; que si expositioni non cohaerent, neutiquam ea genuina ex loci sententia, neutiquam ea orationis protestas, vis et notio, ut ambigas sapientie utrius, ipsiusne in phrasis, obscuritas sit major.

Taceo variam et quasi omnigenam materie amplitudinem; quid enim toti veteri novoquo instrumento non pertractatur, aut tangitur? Exempli sit instar, ut Regum, Machabeorum, Esdras, Danielis, et aliorum Prophetarum volumina intelligas, quam varia historia Gentilium, quot monarchiae, Assyriorum, Medorum, Persarum, Gracorum, Romanorum pernoscendas! quot mores gentium, ritus foderum, bellorum, sacrificiorum, conubiorum perquirendas! quot urbium situs, fluminum, montium, regionum ex universa antiquissima chorographia, et cosmographia perlustrandi!

29. Verum ne quis hic serupulus supersit, age prima ab origine rem deducamus, videamusque quomodo omni semper rectate, difficultas juxta ac dignitas sacra Scriptura, et reverentiam sui auctoritatis, et studiorum sancrorum accederit. Apud Hebreos perulgatum est traditio, cui est nostris astipulantur S. Hilarius et Origenes, Mosen cum lege, etiam legis explicationem in monte Sinai divisitatem accepisse, cibique preceptum esse, ut legem scriberet, sed legis occulta mysteria et sensa Ioseph, et hic sacerdotibus, hiisque consequenter vicaris suis succedentibus, magnâ silenti religione reverent. Hinc Anatolius apud Eusebium, 70 Interpretates Ptolomeo Philadelpho Aegypti regi, percutantur multa, ex Mosis traditionibus respondisse narrat. Et Esdras, vel quisquis auctor libri 4 Esdras (qui etsi non canonica, canonicam tamen adjuncto sua fides constat), cap. 14, Mosi edictum refert: *Hoc in palam facies verba, et hoc absconde.* Sicut pariter, Esdras puta, cum Dei instincto libros dictasset 204, simile jussum: *Priora, ait, que scripsisti in palam pone, et legant digni et iudicii; novissimos autem septuaginta conservabis, ut*

traeras eos sapientibus de populo tuo, in his enim est vena intellectus, et sapientia fons, et scientia flumen, et feci sic.

Quare Moses identidem, in Deuteronomio praesertim, omne populi ambiguum et difficile circa legem iudicium, ad sacerdotes referri voluit; nam, ut ait Malachias 2, 7: *Lobia sacerdotis custodient scientiam, et legem (dubia utique legis, de quibus est quaestio, ait S. Bernardus) requirent ex ore ejus.* Quâd ex causa et studiis ejus sacerdotalis Dominus in Levitico indicens, eos, cap. 10, hisce compellat: *Ut habeatis scientiam discernendi inter sanctum et profanum, inter pollutum et mundum, doceatisque filios Israel omnem legitimam meam, quæ locutus est Dominus ad eos per manum Moysi.* Atque ut hujus auctoritatem pontificis vel maximè, in pectorali pontificis sui doctrinam et veritatem, vel, ut hebreacè est, *urim etummum, illuminationem et integratatem,* dura vita sacerdotalis decorationem et integratatem, dura vita sacerdotialis decoratio, certis notata symbolis gestare coramque semper intueri voluit. Sed ultra tendamus.

50. Propheta regius, magna scriptorum sacerorum pars, divinum, inquam, illud Spiritus sancti organum, eas in his ipsius sublimis et arcanae terrena agnoscentes, cereberrime aliis aliisque verbis orat, Psalm. 118: *Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de te uia, ubi hebreacè est, galenai reabilitate devole ab oculis meis (velamen caliginis scilicet), et clare intuebor mirabilia legis tuae.* Si tantum potest, inquit S. Hieronymus ad Paulinum, tenebras ignorantes confundetur, quâd nos putas parvulos, et penè latentes insciunt nocte circumdat? Hoc autem velamen non solùm in facie Mosis, sed et in Evangelistis et Apostolis positum est, et nisi aperta fuerint universa que scripta sunt, ab eo qui habet clavem David, qui aperit et nemo claudit, claudit et nemo aperit, nullum aliud reserante pandetur.

Audit Ieremias cap. 1: *Priusquam te formarem in utero, novi te, et antequam exires de vulva, sanctificavi te, et prophetam in Genitibus dedi te;* et tamen excludat: *A, a, a, Domine Deus, ecce nescio loqui, quia puer ego sum.*

Isaías Seraphim ad se advolantem aspexit, calcu-
loque ignito os vaticinaturum adaptariem.

Ezechiel intuitus speciem quadrifidi animalis, gloriisque Domini, pronus cadit in faciem, erectusque à spiritu silet, dum pariter os ei pandatur.

Daniel verbum Dei in corde conservat, sed cogitationibus conturbatur, et facies ei immutatur, stupetque ad visionem, eò quod desit interpres: et nos eorumdem vaticiniorum, parabolaram, axiogrammat et symbolorum faciliorem ipsiis eorum scriptoribus intelligentiam, aut disertam magis ea effandi facundiam, quasi naturalem, nobisque congenitam spondebimus?

31. Multo alter Ecclesiasticus sapientem pingens, indefessum ejus studium cum più prece deposit: *Sapientiam omnium antiquorum exquirere sapientias, et in Prophetis, vel, ut græcus habet fons, in prophetis, vacabili narrationem, grecorū ἀπόγονον, enarrationem, explanationem, virorum nominatorum conservabit, et in versu-*

SECT. I. DE SCRIPTURA PROPRIETATIBUS.

acumen parabolaram simul introibit, occulta proverbia, rum exquirere, et in absconditis parabolaram conversabitur; aperiet os suum in oratione, et pro delictis suis deprecabitur. Si enim Dominus magnus voluerit, spiritu intelligentiae replebit illum, et ipse tanquam imbris militaria eloquias sapientiae sue, ipse palam faciet disciplinam doctrinæ sue, et in lego testamento Domini gloriaribut.

Veteres Judeorum Rabbinii toti erant in studiis Literis, indeque sopherim et scribe sunt dicti; post Christum vero, nemo nescit Hebreorum Rabbinos non aliud quam sacram Scripturam versare, cetera annos esse. Scitum est illud Rabbinii, qui à nepote scientiarum avido rogatus, num sibi licet, aut suaderet, græcis etiam auctoribus operari dare, ironice respondit, licet, modo id nec die faceret, nec nocte; scriptum enim esse, in lego testamento Domini meditandum esse dicacere.

52. Ad novum pergamus novi federis Instrumentum. S. Petrus cum Epistolarum S. Pauli meminisset, subiungit in his quedam esse difficultatem intellectu, que induti et instabiles depravant, sicut et ceteras Scripturas, ad suam ipsorum perditionem, et anterioris: *Omnis propheta Scriptura propria interpretazione non fit; non enim voluntate humana allata est aliquando propheta, sed spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines.*

Eius germanus officio, et martyri laurea, sanctus Paulus, non naturalis ingenii vires, sed ejusdem Spiritus gratiarum divisionem nuncupat, quod alii per Spiritum datur sermo sapientie, alii sermo scientiae, alteri fides, alii gratia sanitatum, alii operis virtutum, alii prophetia, alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii denique interpretatio sermonum; ideoque posuisse Deum in Ecclesiis quosdam Apostolos, alii Prophetas, alios Doctores. Alibi vero, se ad pedes Gamalielis legem eductum gloriantur; alibi pastores et episcopos monet, ut se præstant operarios inconsolabiles, recte tractantes verbum veritatis, ut possint exhortari in doctrinâ sanâ, et eos qui contradicunt argere; sed quid moriarum?

53. Audiamus Christum: *Scrutamini, inquit, Scripturas;* quin vero dote hanc, ut et thauaturnigam, miraculorumque omnigenorum potestatem, Ecclesia sue consignavit Christus, quando in colum ascensu valedicens Apostolos, aperuit illis sensum, ut intelligentem Scripturas, ut et ipsi suos eas docerent discipulos, et ad posteros continua, et per manus accepta derivatione transmiserint. Sic eas sibi traditas docent S. Dionysius, Apostoli Pauli, et Clemens, sancti Petri, discipuli.

Hoc consilio, hæc ipsa aitæ sanctus Marcus Alexanderis christianam hanc sacram Litterarum commutationem instituit. Vide licet apud Philonem Iudeum oculatum testem, libro de Vita contemplativa, et Eusebium, quām assiduè Esseni, primi inquam illi christiani Alexandrinii, ab aurora in noctem sacris volumibus legendis, audiendis, rimandisque sublinioribus allegoriam sensibus è Patrum suorum commentariis, omnem diem impenderent. Exinde jam Alexandrinae

schola jacta sunt primordia; que deinceps succevit, et mirè sensim adolevit, ac sequentibus seculis mortuorum agmina, illustrem Doctorem Presulumque chorum, aque orbis lumina dedit; et ut ab uno metiamur reliquos, videamusque quām avidè et indefessè divinorum eloquiorum curriculum decurserint, de Origene auctor est Eusebius, cum jam inde a puero illud inchoasse, solitumque patri in dies singulorū sententias aliquot sacras è memorâ, velut diuinum pensum reddere, et recitare; neque his contentum, altissimas etiam earum notiones et sensa, pervestigare et interrogare copisse; et cùm adulior factus, cathedralè donatus, perdis et pernox copta prosecutus, hæc unâ de causa hebreorum lingua perdidicit, et toto orbo conquistis variorum interpretum versiones colligit, et primus novo exemplo hexaplè et octaplè, immenso labore elucubravit, scholique illustravit.

Hos secuti sunt in Oriente pariter aureum Graeciz Doctorum par, Basilius et Gregorius theologus, qui ad monasteriorū solitudinem, quietem olimque confingentes, ipsos tredecim annos, remotis omnibus Graecorum secularium libris, soli divinae Scriptura operam dederunt, divinaque volumina, ait Ruffinus, non ex propriâ præsumptione, sed ex majorum scriptis et auctoribus, quos ipsos pariter ex apostolicâ successione intelligenti regulam suscepisse constabat, commentando persolabant. Itane, cùm tantis viris, et sapientia, ingenio et eloquentia preditis, tot annos in rudimentis sacra Scriptura vixim est posse, nobis adeo faciles habentur sacrae Litteræ, ut tres quatuorve annos illis vacare teneat, aut si plures oporteat, oleum et operam omnem perdidisse nos arbitremur? S. Basilius coevisus fuit sanctus Ephrem Syrus, qui quām fuerit studiosus sacrae Scripturae, docent ejus lucubrationes.

54. De scholis sacrae Scripturae Nisihi institutis tempore Justiniani imperatoris testis est Iunilius Africanus episcopus libro ad Præfusum. Easdem sub eodem imperatore Romam inducere conatus est Agapetus Pontifex, uti narrat Cassiodorus in prefatione lib. Divin. Letcionum: *Nisi sum, inquit, cum beatissimo Agapeto urbis Romæ, ut, sicut apud Alexandriam multo tempore fuisse traditur institutum, nunc etiam in Nisihi civitate Syrorum Hebreis sedulè fertur exponi; collatis expensis in urbe Romana professos Doctores schole potius acciperent christiane, unde anima suscipere eternam salutem, et casto atque purissimo eloquio, fidelium lingua conseruerit.*

Inter Latinos porrò primus jure consecutar S. Hieronymus sui avi phoenix, qui adeo totus hic excubuit, ut in hisce litteris ad extreman canitem conseuerit, atque ex hebreo latinam Bibliorum versionem consignavit Ecclesia; que proinde eum in exponentibus sacris Scripturis doctorem maximum indigat. Celebre quoque est illud S. Hieronymi: « Discamus in terris, et in: Sic stude, tanquam semper victurus; sic vive, tanquam semper moriturus. » Hæc de causa ipse Hebreas, uti Cato græcas litteras, in senectute

perdidit; hæc de causâ Bethlehem, et loca sancta adiit; hæc de causâ veteres omnes grecos latinosque commentatores, teste sancto Augustino, legerat, quorum plorosque ipse quis secuturus sit, omnium ferè commentatorum suorum prologis praemittit; et graviter incusare solet eos, qui absque Dei gratiâ et doctrinâ majorum, scientiam sibi vindicant Scripturam.

Porrò sanctus Augustinus illud ingenii acumen, quod Prædicamenta Aristotelis se solo pervaserat, adeoque nihil movere solebat, quin protinus illud assequeretur, mox à sua conversione, divi Ambrosius susauit, Isalam Prophetam in manus accipiens, illiciò profundo eloquiorum ejus absteritus, cum primam ejus lectionem non capere, retulit pedem, disluteum eum, dum in dominice eloquio foret exercitatio. Sed et multò post ad Volusianum scribens, Epist. 2: « Tanta, ait, est christianorum profunditas litterarum, ut in eis quotidie proferimur, si eas solas ab invenire atate (notata verba iusque ad decrepitam senectutem), maximo otio, summo studio, meliore ingenuo conarer addiscere. Prater fidem enim tam multa, tamque multiplicibus mysteriorum umbraulis opacis, intelligenda proficiens restant, tanquam non solius in verbis, verum etiam in rebus latet altitudo sapientie, ut amississimis, acutissimis, flagrantissimis cupiditate discendi horum contingat, quod eadem Scriptura quodam loco habet: *Cum con-sunaverit homo, tunc incipiet.* »

55. Difficilissimum agent idiosismi hebrei et græci, ubique sparsi, ad quos pertinendos opus esse utriusque lingue cognitione, docet S. Augustinus lib. 2 de Doctrinâ christiana cap. 10. Dubios enim de causa non intelliguntur que scripta sunt, si aut ignoti, aut ambiguus signis verbis obteguntur: utrumque non rurum est in qualibet versione, quia ab uno idiomate in aliud quippli transfunditur. Porrò, *contra ignota signa*, ait Augustinus, *magnum remedium est lingua cognitio*. Sunt enim quedam verba, quæ in usum alterius lingue, per interpretationem transire non possunt; licet doctissimum sit interpres, nec à sensu autocritus devius aberret, que sit ipsa sententia non apparer nisi in eâ lingua inscipiatur, quam interpretetur. Inter alia hoc afferit exemplum: *Spiria vitulamina non dabunt radices altas*, Sapient. 4, vers. 5; græcizat enim interpres, et quasi à περιοχαις, id est, à vitilo vitulamina, dedituc; περιοχαι autem sunt stolones, sive propagines, et novi surculi ex arbore pasci, et in terrâ plantati. Sanè quām hebreis græcisque idiosismis latini abundant codices sacri, loco est clarius, ut non sine causa idem Augustinus 2 Recreat. septem libellis, qui etiam omnium extant, formulas phrasium sacrae Scripturae collegisse se memorem. Quod imitatus est postmodum Eucherius Lugdunensis libro de Formis spiritualibus, et post eum hocce etiam seculo complures alii.

56. S. Augustino consentit S. Chrysostomus quando in Genesim scribens, Homil. 21, neque syllabam, neque apiculum esse in sacris Litteris, in cuius profundis

non lateat grandis quispiam thesaurus, non dubitare, ac proinde nobis opus esse diuinâ gratiâ, et ut Spiritu sancto collustrati, eloquia divinae aedamus.

Amplius audet Gregorius Magnus et pontifex et Doctor; tot enim tamque abdita, in Ezechiel commentans, in sanctis voluminibus agnoscat mysteria, ut assereret quedam mortalibus necedum reserata, solis celestibus patere spiritibus. Mirabimur jam Gregorium, Augustinum, Ambrosium, Eusebium, Origenem, Hieronymum, Cyrillum, et universum sanctorum Patrum chorum, tam impensis sacris Libris noctes et dies insulsasse? Mirabimur eis in hac disciplina principes et palmares consenserunt, nec aliam eos studiorum horum, quām vita finem fecisse? Mirabimur, Hieronymum Gregorio Nazianzeno et Didymo, Ambrosum Basilio, Augustinum, Ambrosio, Chrysostomum Eusebium, aliquosque suis præceptoribus usos? Mirabimur, jam inde à nascente Ecclesiâ, scholas sacrarum Litterarum erectas? De Alexandria enim, tot Doctorum et Praesulam parente, nemini dubium est; de ceteris sat evincunt Patrum luebrationes, quæ multis anteiquam theologia scholastica methodo tradidit, seculis elaboratae, penè in hoc argumento, in hæc una materia versantur.

Constantinopoli olim celebre fuit monasterium, quod ab auctore, et à sacrarum Litterarum, ac vite perfectiori studio, Studi nomen accepit, cui profuit S. Plato; post quem Theodorus Studita sub annum Domini 800, tot ingenii sti et pietatis, è sacris Litteris reliquit monumenta, suos discipulos more veterum monachorum illi describendis occupans; quibus et absens et præsens cum iconoclastis impo. et Constantino Copronymo, et Leone Israeo forti agone et duello congressus haeresis jugulavit et palma sancte fidei trophyæ aeternæ memorie consecravit.

57. Ex Anglia, aut Venerabilis Bedam in historiâ Anglicana: « Ego, ait, septennis monasterium ingressus, ubi toti vidi metitandis Scripturis operam dedi, atque inter observantiam discipline regularis, et quotidianam cantandi in Ecclesiâ curam, semper aut discere, aut docere, aut scribere dulce habui. Hinc in omnes penè sacra Scriptura libros, Beda extant commentaria, adeoque nec morbo ipse destitit; qui verò ultima infirmitate in Evangelio S. Joannis laboravit, et penè animam agens, ut absolveret, accito scribit: *Accipe, ait, calamus, et festinanter scribe*, et tandem: *Bene*, inquit, *consummatum est*, et excoenit canens: *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto*; placidissime spiritum emisit pro fidei labore Dei visione beandum, anno à partu Virginis 71.

Venerabilis Beda equalis fuit Albinus, vel Alcuinus Flaccus, qui Caroli Magni vel preceptor fuit, vel potius familiaris; hic Eboracum in Anglia sacras Litteras palam docebat; unde ad eum audiendum, ex Frisia S. Ludgerus Eboracum concessit, tantumque profecit, ut ad suos reversus Friesiorum Apostoli nomen mercenarii Testes sunt Annales Frisiae et auctor vita S. Ludgeri.

Apud Belgas, Bonifacius cum suis, Christi legem propagans, jugiter sancti Evangelii codicem secum

deferebat, adeo ut eum nec in martyrio dimiserit; quin verò cùm anno Domini 755, ir eius caput 4 tesiensem vibrarent, ipse hunc codicem, quasi spiritualem clypeum objectit, et illustri miraculo, licet ense acuto per medium sectus sit liber, nulla tamen littera eâ sectione abolita est.

58. Apud Francos rex et imperator Carolus Magnus, in dñi maximus, eruditio scilicet, pietate, et laude hellica, sacrarum Litterarum scholas tum albi, tum Parisis (ad eo velut est hæc academia, que Colonensis est mater, Lovaniensis avia), instituit. Quin et Carolus ipse, ait Egimburhus in ejus vita, legendi et psallendi disciplinam diligentissime emendavit. Adeo verò sacris Litteris deditus fuit, ut eis immortalis sit. Auctor est Teganus in vita Ludovici, Carolum sub obtum, coronato Aquisgranii Ludovicu filio, totum se orationibus, eleemosynis, et sacris Litteris dedisse; scilicet quatuor Evangelia ad grecia et syra egregie correcti agens penè animam. Merito ergo Caroli codex religiosus Aquisgranii, ut ipse vidi, asservatur.

Quare quod concilio Lateranensi sub Innocentio III, de cathedra sacrarum Litterarum sanctum est, non nova, sed veteram innovans consuetudinem firmansque habenda est sanctio. Nimur, simili tam sedula cura providit et Tridentina synodus, ne mos ille uspiam labaceret, ut sess. 5, fusé de lectione sacrae Scripturae statuat et sanciat, edicatur, ut in omnibus Canonorum cœtibus, Monachorum etiam et Regularium, omnibusque publicis gymnasiis eadem stabilitur, dotetur, promonetur; utque tam docentes, quam discentes Beneficiis ecclesiasticis ornati, frumentum perceptione jure communis concessa, in absentia fruantur. Et sanè, cum sectatorum hostium nostrorum omnis hic desuet industria, ut non nisi Scripturas crepant, pudent christianum et orthodoxum, et vel omnino incognitos non habere; deinde solerter diligenter singulorum sensu peruestigare. Et S. Basilus prologo in Isaiam: Requiritur, ait, assida in Scriptura exercitatio, ut majestas atque arcanum divinorum verborum perpetua meditatione animo imprimitur.

40. Secundò, insignis eodem dispositio est humilis animi modestia, de qua S. Augustinus Epist. 56, ad Dioscorum: « Non aliam, ait ad capessendam et obtinendam veritatem, et sacram sapientiam viam mutant, quām quā mutata est ab eo, qui gressum nostrorum, tanquam Deus, videt infirmatam. Ea est autem prima humilitas, secunda humilitas, tercia humilitas; et quoties interrogares, hoc idem dicem. Itaque sicuti Demosthenes in eloquentia pronuntiatione primas, secundas, tertias, dabo humiliati; quām Dominus noster ut doceret, humiliatus est i nascens, vivens, et moriens.

Idem lib. 2, de Doctrinâ christiana, cap. 41: « Cogit, inquit, Scriptura studiosus illud Apostolicum, Scientia inflat, charitas edificat; illudque Christi: Discite à me, quia misericordia tua et humilitas corde, ut in humili charitate radicati et fundati, possimus comprehendere cum omnibus sanctis; que sit latitudo, longitudo, altitudo et profundum, id est, crucem Domini; quo signo crucis omnis actio christiana describitur, bene operari in Christo, et ei perseveranter inherere ac sperare celestia. Per hanc actionem purgati, valebimus cognoscere etiam supereminentem scientiam charitatis Christi, quā equalis est Patri, per quem facta sunt omnia, ut impleamur in omnem plenitudinem Dei; ubi enim humilitas, ibi sapientia, ait Salomon Proverbiorum cap. 2, et Christus ipse: Confiteor illi, Pater, Domine celi et terra, quia abscondisti hanc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis, ita Pater, quoniam sic placitum fuit ante te. »

41. Et sanè, si te nōris, abyssum ignorantis nōris. Et quid, queso, p̄re Dei, p̄re angelī sapientiā, est hominīs scientiā, qui pauca à Deo dicit, infinita ignorat? Aristoteles, et ex eo Seneca, siebat nullum magnum ingenium sine mixtūa dementia extitisse, nec potest, inquit, grande aliquid, et supra ceteros loqui, nisi mota mens; atque ad hoc ebrietatem, sed raram laudat. En tibi mentem amentem, vel Aristotelis, vel insignis cuiusque ingenii, ut alissimē philosophopetur. Quare pulchrit̄ S. Bernardus serm. 37 in Cant. 4. Necesse est, inquit, ut cognitio Dei, et sub ipsius, p̄ceat scientiam nostram; seminate vobis ad justitiam, et metite spem vite, et tum denūm illuminatis vos lumen scientiæ; ad hoc ergo non recte proditur, nisi justitia germen præcedat ad animam, ex quo formetur granum vite, non palea glorire. Et S. Greg. prefat. in lib. Moral. cap. 4: Divinus, inquit, sermo sacra Scriptura est fluvius plenus et altus, in quo et agnus ambulet, et elephas natet.

Ex hac humilitate sequitur animi mansuetudo, et pax, omnis sapientia capacissima; nam sicut aqua, si nullo venti aeris flobro agitant, sed immotis consistant, limpidissime sunt, et quamvis objectant sibi imaginem clarissimè concipiunt, et intuent, quasi speculum perfectissimum exhibent: ita mens turbatum passiomne express, tranquillo hoc pacis silentio limpida acutus erit, omnemque veritatem planissimum concipi, acribe judicio imperturbata per videt. S. Augustin. de serm. Domini in monte, in illud: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabantur:* «Sapientia, sit, congruit paci, in quibus jam ordinata sunt omnia, nullusque motus a dversis rationem rebellis est, sed cuncta obtemperant spiritui hominis cū et p̄ce obtemperet Deo.»

42. Pacis comes est mentis puritas, quae teria est dispositio, huic disciplina apitissima. *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt;* si Deum, quin ergo et Dei verbo? E contrario, in malivolam animam non intrabit sapientia, nec habitabit in corpore subditum peccatis. *Spiritus enim sanctus discipline effugiet factum,* et auferet se à cogitationibus quae sunt sine intellectu, et corrumpet à superercenti iniuste. Dixerat S. August. in Soliloquio: *Dous qui solo mundos corde, verum scire volasti, retract id 1 Retract.* Multi enim, ait, immundi corde multa verbi sciunt, sed tam si mundi sint corde, amplius, clarius, facilius ea scient; nec nisi mundi corde, veram sapientiam, que ex sapida cognitione in effectum et praxim dimanat, que scientia sanctorum est, assequuntur. S. Antonius apud Athanasium: *Si quis, inquit, sciendi etiam futura tenetur desiderari, habeat parum cor: quia credo animam Deo servientem, si in eis persevererit integritate,* quā renuit est, plus scire posse, quādam demones; unde ipsimet Antonio omnia que scire volebat, à Deo mox revelabantur. Idem verbo et exemplo suo docuit magnus ille S. Joannes Anachoreta, apud Palladium in Lausiac. cap. 40.

S. Gregorius Nazianz., auctore Ruffino, cū Ath-

nis studiis vacaret, vidit per soporem, sedenti sibi et legenti duas decoras, dextrâ levâque, feminas asse disse, quas ille castitatis instinctu, oculo torviorc re spiciens, quenam essent, quidnam velet percontatur: at ille cum familiaris et ambitiosus complectentes aiunt: Ne molesē accipias, juvenis; note tibi sati et familiares sumus, altera enim ex nobis sapientia, altera castitas dicitur, et misse sumus à Domino tecum habitate, quia jucundum nobis et mandu cum in tuo corde habitatibus preparasti. En tibi sorores gemelle, castitas et sapientia.

43. Hæc puritas S. Thomam Angelicum doctorem conservavit; immut id ipse animam agens Reginaldi suo: «Mori, ait, consolatione plena, quia quid quid ad Dominum petui, impetravi: Primum, ut nulla rei carnali, vel temporali affectio, puritatem mentis inficeret, vel fortitudinem emolliret. Secundum, ut à statu humilitatis ad prelaturas, ad insulas non assumerer. Tertium, ut nossem statum fratris mei Reginaldi, tam diu cœsi, vidi enim eum in gloria, et dixi mihi: Frater, res tua hono sunt loco; ad nos venies, sed major tibi paratur gloria.»

S. Bonaventura doct. S. Franciscum, idiotum licet, sed mentis purissimum, à cardinalibus, aliquis subinde rogatum de alissimis S. Scriptura et theologia difficultatibus, ita apte et sublimiter respondere, ut doctores theologos longè superaret.

Quod enim in vitâ S. Zenobi dicitur, verissimum est: «Maxime omnium viginti sanctorum ingenia, et ipsa animi puritas ad condecoranda etiam futura, ex minimis indicis eventus colligit.» Nam, ut recte ait Philo, quācum Judeas: «Legitimū Dei cultores mente pollent, verus enim Dei sacerdos simul etiam vates est; idēc nihil ignorat, habet enim in se solem intelligibilē;» minirum, ut recte ait Boetius, splendor illa quo regit vigetque celum, vitat obscuras anime ruinas, et mentem sequitur intentem.»

Ita cardinalis Hosius concilii Tridentini preses, vir integerimus, et insignis Lutheromastix, inter alia, cū Andreas Didecus episcopus Timniensis, legatum Cleri Hungarici in concilio Tridentino aget, aliisque ob eloquentiam venerationi et admirationi esset, uni Hosio suspectus fuit: dicatab enim ei periculum apostasie à fide innimere, foroque hereticum; ita factum: fugit nisi apostola ad Calvinī castra. Rogatus Hosius, unde hoc prævidisset, respondit: Ex sola hominīs superbia: sti enim judicij tenacem, præsebit animus in hanc fossam ruiturum.

44. Quartò, oratione hic opus est, quasi ecclesiæ fistula et organo, que ex Deo ipso, verbi Dei sensum hauriamus. S. Augustin. scriptis librum de Magistro, quo illud Christi verissimum esse docet: *Unus vester magister est Christus;* et Retract. c. 4 retractat quod alibi dixerat, plures ad veritatem esse vias, cū tantum sit, Christus scilicet, via, veritas et vita. Prophetarum ergo scientia et predicitio divina fuit; et quia divina, hinc certissima, sublimissima, amplissima, providentissima.

Refert S. Gregorius, B. Benedictum, quādam versper ad fenestram orantem, vidisse lucem tantam, quæ diem vincere, et tenebras omnes effugare; et in hâc, ait, hinc omnis mundus velut sub uno solis radio collectus, ante oculos ejus adductus est, atque inter alia in splendore hujus corusca lucei, vidit Germani Capuani episcopi animam, in sphera ignea ab angelis in celum ferri. Quærer deinde Petrus qui totus mundus ab eo oculis conspici poterit? Respondet Gregorius, quia animæ videlicet creatorem, angusta est omnis creatura, eò quod per lumen divinum, mentis intima sinus laxetur, tantumque expandatur in Deo, ut superior existat mundo, et semetipsa. Evidenter ergo Deum Benedicti omnis dilatatus est, ut sine difficultate videret omne, quod infra Deum est, et in illa luce quæ exteriorius oculis fulsit, lux interior in mente fuit quæ videns animum cū ad superiora rapuit, et quā angusta essent omnia in superiora monstravit.

45. Similimodo Bernardus meditando adeptus est intelligentiam sacram Litterarum, indequ sapientiam istam, et facundiam melleam; adeoque ipse dictabat, se in sacra Scriptura studio non alios, quam fagos et querces, habuisse magistros, inter quas nimur orando et meditando, omnem sub se positam et expositam visus est sibi videre sacram Scripturam, ut ait auctor vite ejus l. 3, c. 3, et lib. 4, c. 4. Idem plānū Prophétis accedit. Scitum illud Jamblī, Pythagoræ doctrinam, quia divinitus tradita (ut ipse emanatio suis persuaserat), nonnisi quipiam deorum interpretante, intelligi posse; possidem itaque discipulo Dei opem, quā tantoper indiget. Judei à Deo exteriores humi serpunt, ariodicū ita inherent cortici sacrorum codicium, ut nullam medula dulcedinem degustent, rugarum tantum institoris, et fabellarum opifices. Heretici, quia aequor tam vastum et dubium, suis nixi ingenii remis et velis nullo Cynosure coeclie eujusmodi sideris contuitu, pervagantur, numquā ad portum evadunt, mediisque semper jactantur fluctibus, et quæ ad nauicem legunt non intelligent nisi quæ quadam libertatem ventris, et subventrancess voluptatis, abdominalis mancipia capiunt, et verò rapunt. Quare non hic Delio natore, sed Spiritus sancti coelumque ductus est opus, utque in mari stellam defixi Mariam colustratum, hoc iter ingrediamur, illa faciem præferat.

46. Daniel vir ille desideriorum, somnia regis Chaldaei, ut numerum 70 annorum exili Israëlis à Jérémia consignatum, oratione assuetus, et a Gabriele eductus est.

Ezechiel aperto ore (utique ad Deum), libro, in quo lamentationes, carmen, et va, intus forisque descriplorant, à Deo cibatus est.

Gregorius, cognomento Thaumaturgus, beato Virginis clens, ejus in somnis monitu jussuque à S. Joanne, principiū ejus Evangelii explicacionem, symboli divinitatis, edito, quod contra Origenistas opponeret, accepit; auctor enī ejus vitâ est Nyssenus, qui et symbolum hoc refert.

S. Chrysostomo, cuius tanta fuit erga S. Paulum pietas, commentarios in ejus Epistolas dictanti, quidam S. Pauli effigie adstare visus, in aurem quæ scriberet suggerens.

Ambrosius, si S. Paulino in gestis ejus credimus, cūm Scripturas pro concione tractaret pugnaretque iis pro Filii divinitate, visus est angelum habere inspirantem quæcumque dicere; quā spectaculi novitate commotus Arianus is, cui hoc cernere datum, veritatem catholicam amplexus, heresim ejusvrat.

S. Gregorio Magno, cujus vel prima in tropologia est laus, commentarii scribentique, Spiritum sanctum columbe specie insedisse, fidem facit oculatus testis Petrus diaconus.

Quare divinus ille Justinus martyris catechista Prophetarum et lectionem suadens, hanc pariter ei dat methodus: «At tu votis et precibus ante omnia, tibi lucis portas aperi opta; neque enim ab aliquibus perspicuum et intelliguntur, præterquam si cui Deus et Christus eorum concederit intelligentiam, ut non sine causâ S. Thomas theologia scholastica princeps, et in Scripturis apprimè versatus, sacros codices edisserens, tantum spei in propitiando nomine ponere consueverit, ut ad difficiliorē quemque Scriptura locum intelligentiam, præter orationem etiam jejunium adhibere solitus narretur. Precibus ergo Deo maximè niendum, ut in sacramentum hocce sum nos ipse deducat, et sacra oracula patefaciat.

47. Atque hinc consequetur ultimum, ad disciplinam hanc peropportunam, ut mens nostra terrena face perpurgata, et passionum discussis nebulis, sancta et sublimis effecta, apta habilisque reddatur ad ecclesiæ hoc dogmata hauriendia; neque enim, ut pulchrit̄ Nyssenus, divina, et cognatum illud lumen, quodque mente ipsa cernitur, vacuo et libero sensu aspiceris quæ potest, cūm in prâvâ quâdam, atque ineruditâ anticipatione, ad humiles res et lutulentas aciem intendit. Quare ut quis venas ac medullas ecclesiæ dictorum subeat, utque profunda et abscondita sacramenta limpidè contempletur, elevatus et sanctus cordis oculus sit oportet.

Non dubitat S. Bernardus asserere neminem in sensum Pauli ingressurum, ni prius ejus spiritum imbibuerit, neque Davidica intellectorum carmina, ni prius sanctos Psalmorum affectus induerit et omnino quo spiritu sunt scripta sacra Litteræ, edem et intelligendas esse. Egregio verò in Cantica: «Hanc veniam, inquit, germanamque sapientiam, non lectio, docet, sed uncio; non litteræ, sed spiritus; non eruditio, sed exercitatio in mandatis Domini. Falleris, et fallexis, si te putas inventire apud mundi magistros, quam soli Christi discipuli, id est, mundi contemplatores, Dei munere assequuntur.» Auctor est Cassianus Theodorum monachum sanctum, tam rudem, ut nec elementa sciret, tam peritum tamen divinorum voluminum; ut à viris doctissimis consulteretur, diecio solitum: «Plus in viis extirpandis, quam in libris evolvendis operæ ponendum esse; quod his expulsi confessim cordis oculi celeste lumen admittentes

• sublati veamine passionum, sacramenta Scripturæ ruram velut naturaliter incipiunt contemplari. Sanè hec vita sanctis Franciscos, Antonios, Paulos, illitteratos altissima eloquorū Dei mysteria et sensa edocuit, vel maximè. Quare si sancta anima, si precibus nixus, Deoque fretus huc accedas, sedulusque adit labor, ut nulla transeat dies, quā, quod de Cypriano Tertullianum in dies lecitantia, memorat S. Hieronymus, non postules, *da magistrum*, superabis celeri partem quidquid hic est difficultatis, atquebitus quod fulget in cortice sapientie, sed pascet suavitatem quod in mediâ est ecclâstis adipis; neque verberere tandem quamvis veteros homines hereticum, etiam si omne biblium opus memoriâ calleat. Hoc enim ferè est omne corum studium, quo nos impetrant: quibus nos iisdem armis occurrere, nobisque nostra ab injustis possessoribus vindicare decet, ut audacter hoc generi cum suis manus conserentes, suis eos telis debilitem; neque rursus cathedram extimesces, licet doctam et celebratam; sed securis fidensque, affatin doctis conceptibus, sententiusque sacris solidè germanèque instructus, ecclesiasten agos. Perrò Scholastica nentiquam id sibi noxæ ducet, sed lubens, quasi germana sue, auxiliatricem accepit dabitque dextram, ac partier operas utrique profuturas.

48. Ad me quod attinet, scio sentiuimus quid molis sustineam, quâmque invia hactenùs calenda sit via; aliud enim longè est, prolixos evolvere commentarios, ambiguo sapere fructu; alius breviter sensum è Patribus reddere, historicumque allegoricu[m] jungere, et alterum ab altero secernere. Scio Nazianzeno duci, mediâ viâ inter eos qui crassiore ingenio littera immorantur, et eos qui solâ allegoria speculacione impensis delectantur, incedendum; alterum enim Iudaicum est atque abjectum, alterum ineptum ac somniorum interpretis, parique utrumque reprehensione dignum; et quod S. Augustinus lib. 17 de Civit. c. 5, docet, multum mihi audiare videntur, qui in Scripturis omnia prorsus significaciones allegoricas in volute esse contendunt; ut in hoc extremum devius fecit Origenes dum historiam fugiens, inòd elidens veritatem pro ea sep̄ quippiam symbolicum supponit; dum Eve ex Adami costa formatione spiritualiter accipiedam partu, arbore paradise, angelicam fortitudinem; tunicas pellices, corpora humana; et plura similia mysticè interpretatur, atque *ingenium sum*, nimis utique præcelens, Ecclesia facit *Sacraenta*; ait S. Hieronymus lib. 5 in Isaiam, idèque illam Cassiodori censorum incurrit: *Ubi bene Origenes, nem̄ melius; ubi mal̄, nemo pejus.* Verum quia nobis haec OEdipus interstudiando definit quod de Sacerdotibus dixit S. Hieronymus: *Sacerdotes multi, sacerdos pauci*; hic verè de interpretibus dixerim: interpretes multi, interpretes pauci. Ambrosius et Gregorius mysticum ferè reddunt sensum; Augustinus, Chrysostomus, Hieronymus, et ceteri Patrum nunc historicum, nunc mysticum eadem orationis serie pertexunt, ut plus quam Lydio opus sit lapide, ad historicum, qui fundamenti vicem tenet, in Patribus vestigandum.

Jam quā pauco interpretum inventire est, qui græcis et hebreis imbuti fontibus, genuinam eorumdem phrasim reddiderint, eosque nostre editioni per omnia conciliari! Quid ergo? desolandum hinc mili video, entendendumque, ut multa legens, multa disquires, apiecula imiter, et mellilegium è floribus ad id aptioribus, lecto examine conficiam; ut historicum primò sensum, exacta discussione vestigem; siecū si apud vario erit varius, indicabo; atque in tantâ opinione multitudine, que axios sepe fluctuantes teo[n]t, et obturabt auditores, cum qui maximè textu consonus est, preferam et seligam. Quā in Vulgata semper, decreta concilii Tridentini, editionem tuendam duxi. Hebraea vero siculi dissone videantur, quâd hereticis respondeamus, Vulgate consentientia ostendere emittat; et si quem alium nostræ tamen non adversum, pium, doctrinæ suggestum intellectum, cum afferam; sed ita, ut latini hebrei reddam verbi, ut et qui hebrei nesciunt, ea sequantur; et qui sciunt, fontes consulere possint; verum haec omnia parè, et non nisi ubi res exigit.

49. Quod ad Rabbinos attinet, nulla mihi cum eis erit communio, nisi quâ parte cum catholicis doctrinibus conspirant, aut Christianos, et maximè S. Hieronymum, ut in multis deprehensem est, tacito nomine sequuntur; ceteroqui genus hoc hominum vulgare, objectum, hebes, omnisque litterature expers jam inde ab Hierosolymorum vastitate, quâ tota gens regno, civitate, iudicio, templo, litteris exuta et derelicta jacet, iuxta Osee vaticinium, sine rege, sine principe, sine sacrificio, sine altari, sine epohd, sine theraphim. Mysticam vero intelligentiam adeo numquid ipse communicar, ut suis semper eam tribuan auctoribus; et sicubi ea erit illustrior, paucis complicitat; alias unde potesta sit, digitò ad fontes intento monstrabo. Perrò haec omnia majori brevitati faciam, quam feci in Epist. Paulinas, ut universum billicum curriculum, paucis annis et tomis ad coaleam (Deus vires ac gratiam dederit), perducam. Quām verò hic indefessus requiratur labor, et studium cum acri iudicio, ut graca, hebraica, latina, syra, chaldeæ, lectiones codicim variantes consulas; Patres graecos, latinos, recentiores interpretes in diversissima abeunt, adeoque prolixos evolvas; de singulis consumar feras, quid error sit, quid fidei, quid certum, quid probable, quid improbabile, quid literale, quid maximè genuinum, quid allegoricum, et tropologicum, magnogicum; omniaque distiles, et in tria verba conferas; sapè ipse sensum littoraliter genuinum invenire, et primus glaciem perfringere debeat, non credat nisi expertus. Felix auditor et lector qui compendio, docens labore hoc omni fruatur. Doctor martyrium aveat, et pro sanguine spiritus nobilissimos Deo consecrat et exhaustat, cum iisque oculos, cerebrum, os, ossa, digitos, manus, sanguinem, succum omnem vitamque ipsam impendat, et lento martyrio ei reddat, qui primus suam, Deus pro nobis hominis dedit. Fortitudinem meam ad te custodiam, non questum, non plausus, non glorie

fumos aucopabor; culpent, laudent; plaudant, plorant; non morabor; non tam stultus, nec tam parvi animi sum, ut tam vñitate labores et vitam meam vendam. Equis, si cum D. Thomâ nuntium seculo remiserit, et à Christo è cruce audiat: *Bene scriptisti de me, Thoma, quæ ergo erit merces tua?* non statim cum eo respondeat: *Non alia quād tu, Domine, merces mea magna nimis; mihi mundus crucifixus est, et ego mundo; opera mea, non mea, sed tua sunt dona, tibi tua reddo;* tu docuisti meam infanthiam, viam in invio ostendisti, infirmata mentis exequâ ac corporis roborasti, tenebras tuæ hue dispulisti, quia que infirma sum mundi eligis, ut confundas fortia, et ignobilia mundi, et contemptibilia, et ea que non sunt, ut ea que sunt destruas, ut non glorietur in conspicuo tuo omnis caro; sed qui gloriarit, in te uno glorietur.

50. Quid ergo? omnia poma nova et vetera, dilecte mi, servavi tibi; ego dilecto meo, et dilectus meus mihi, qui pascitur inter illa; pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum; quia fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus temulatio; fasciculus myrræ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur; sed et post mortem hanc, horum Cypril dilectus meus mihi, in vineis Engaddi. Quod ut cumulatè prestat, sanctos omnes, et maximè iutelares, æternæ Sapientiae matrem Virginem, S. Hieronymum, et quem præ manus habemus Mosen, assidue rogabo, ut sicuti S. Paulus D. Chrysostomo, ita ipsi mihi quasi angelus magistralis assistat, et mihi scribendi, alias legendi, utrisque intelligendi, eademque sapiendi, volendi, perficiendi, aliosque ea docendi, et persuadendi, doctor et si doctor, ad consummationem sanctorum, in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi, ut crescamus in illo per omnia; donec occurramus omnes in unitatem fidei, et agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, qui est amor noster, finis, meta et scopus omnis cursus, studii, vita et aeternitatis nostra. Amen.

SECTIO II.

De usu et fructu Pentateuchi, et veteris Testamenti.

51. Sunt nonnulli, qui vetus Testamentum quasi Judæi proprium, Christianis non æquè utilis, aut necessarium; ac Theologo sufficere, si Evangelia, si Epistolæ sciat et intelligat, sibi persuadent. Persuasio haec, quia practica, practicus est error; si enim speculative sit, hæresis est, utraque noxia, utraque eliminanda.

Fuit hæresis Simonis Magi, ejusque sectatorum, Marcionis deinde, et Carbici Perse (quem sui Manem, et Manichæum, quasi manna effusorem, honoris gratia nuncupârunt) atque Albigentum, et nuper Liberinorum, nec non Anabaptistarum quorundam, vetus Testamentum cum Mose proscribentem; sed disparfundent, Simon, Manichæi et Marcionites vetus Testamentum à sinistrâ virtute, et malis angelis editum docuerunt; hoc enim Testamentum, inquit, Deum quemdam describit, qui ante lucem in tenebris

ab aeterno versatus sit; qui vetuerit homini sumere cibum scientie boni et mali; qui in angulo paradisi latitabit; qui angelis paradisi custodibus indiget, qui irâ, zelo, inòd zelotipâ laboret; indignantem, vindicantem, ignorantem et interrogantem: *Adam, ubi es?* Libertini non litteram, sed rationem et lubentiam suam fidei et morum dicem statuant. Anabaptista spiritus enthusiasmo agi et edoceri jactant. Videlicet nostra, qua nulla non monstra vidit, fanaticum, qui de tribus orbis impostoribus, Mose, Christo, Mahomete (perhorresco) blasphemis triumviratum in lucem dedit.

Nostrorum, qui vel tempus, vel labore, vel iniuriantem causantur, ut vetus Testamentum negligant, tolerabilius est persuasio; risp̄a tamen errant, omniumque eodem tandem reddit error; error diu, quia pugnat cum Mose, cum Prophetis, cum Apostolis, cum Eccliesie sensu, cum Patribus, cum ratione, cum Christo, cum Deo Patre et Spiritu sancto.

52. Cum Mose. Deuteronomi 17, v. 8: *Si difficile, inquit, et ambiguum apud te iudicium esse perspœxiris, etc., facies quodcumque dixerint qui præsentes loco quem elegit Dominus, et docuerint te iusta legem ejus.* Quis hic non videt controversias de fide, moribus et ritibus, tunc novas quam veteres, ex lege Dei dijudicandas esse; et sacerdotes ac Theologos, ut eas definiant, lego, quasi Lydio lapide, ut debere? legi ergo tam veteri, quam nove student oportet.

Cum Prophetis. Isaías enim c. 8, 20, elamat: *Ad legem magis et ad testimonium, et Malachias cap. 2, v. 7: Labii sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus; et David Psal. 118, 2: Beati qui scrutantur testimonia ejus; et v. 18: Reuelta oculos meos, et considerabam mirabilia de legi iudicium.*

Cum Apostolis: *Habenus, ait S. Petrus epist. 2, c. 2, v. 19, firmorem propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes, quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco;* et Paulus, ad Timotheum ep. 2, c. 5, 14, dilatad quod ab infantia sacras Litteras (veteres utique, quae sole tum extabant) didicisset, *quæ te possunt, inquit, instruere ad salutem, per fidem quæ est in Christo Jesu.* Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instruetus.

Cum Christo. Scrutinami, inquit, *Scripturas*, Joan. 5, v. 59; non dixit, ait Chrysost.: Legite *Scripturas*, sed *Scrutinami*, id est, cum labore et diligentia effodi arcenos Scripturarum thesauros, perinde ut qui in venis metallicis aurum et argentum studiosè scrutantur.

53. Cum sensu Ecclesie. Haec enim in sacrâ, in mensis, in bibliothecis, in cathedralis æquè vetus ac novum Testamentum, quasi custos fidelissima exhibet ac propont; haec, in conc. Trident. toto c. 1 de reform., S. Scriptura perennem lectionem ubique reverenti et stabiliri jobet; haec Episcopos, Pastores Ecclesie futuros, ante consecrationem adgit, ut spoudent se scire tam vetus, quam novum Testamentum; quam